

Haarlems Dagblad

Oprechte Haarlems Courant 1656

WAGCA

Jaap Timmers, Vrijdag 24 juni 2022

Anneruth Wibaut (Amsterdam, 1953) schrijft in 'Toen mijn vader mij maakte' over haar ouders die tijdens de Tweede Wereldoorlog in het verzet zaten en verraden werden. In Kamp Vugt maakte haar moeder Tineke het bunkerdrama mee, waarbij de Duitsers haar en zeventig andere gedetineerde vrouwen een etmaal lang opgesloten hielden in een cel van negen vierkante meter. Tien vrouwen overleefden deze oorlogsmisdaad niet, ze stierven door uitputting en ademnood. De ouders van Anneruth Wibaut overleefden de oorlog; stichtten een gezin en bleven zich na de oorlog als goede sociaaldemocraten inzetten voor de zwakkere in de samenleving. Maar het bunkerdrama en het verraad hadden diepe wonden geslagen. Trauma's die oversloegen op de kinderen. De biografische roman is een uiterst nauwkeurige reconstructie. Het bunkerdrama en het verzet worden vlot en meeslepend uit de doeken gedaan, ze zijn mede gebaseerd op de dagboeken van moeder Tineke. Anneruth Wibaut verhaalt ook over haar in 2004 vermoorde achterneef Theo van Gogh, die snoeihard had geoordeeld over de memoires van moeder Tineke. Hij repte over 'humanistische terreur'. Een standpunt dat de blik van dochter Anneruth op haar moeder veranderde.

'Mijn achterneef Theo van Gogh veranderde mijn blik op mijn moeder.' Anneruth Wibaut schrijft over verraad, het bunkerdrama en naoorlogse impact op de kinderen

„Mijn moeder stopte haar trauma in de vrieskist”, zegt Anneruth Wibaut, achterkleindochter van Floor Wibaut (1859-1936), de zakenman en sociaaldemocratische wethouder van Amsterdam naar wie de Wibautstraat is vernoemd. De Haarlemse schreef over de impact van oorlogservaringen in haar familie.

Het trauma, waarop Anneruth Wibaut doelt, bestond uit het verraad van haar moeders verzetsgroep en het zogeheten bunkerdrama. Als gevangene was haar moeder met ruim zeventig andere vrouwen in een piepkleine cel geduwd.

„Na de oorlog zei ze dat zij en wij er niets aan hadden als haar trauma uit de vrieskist kwam. Het vervelende van het verdringen en niet bespreken van zo'n trauma is dat die techniek aan het eind van je leven gaat falen, en dan komen toch die beelden boven.”

„Mijn moeder heeft als een van de weinige vrouwen van de bunkergroep uiteindelijk toch geschreven over de gebeurtenissen, en ik denk dat dat goed is. Maar ze heeft nooit over het verzet kunnen schrijven. Dat is een van de redenen dat ik het wilde opschrijven en uitzoeken. Hoe zat dat dan?”

Vader en de kinderen. Plezier maken en toch altijd op je hoede zijn. © Familiefoto

„Haar terughoudendheid heeft te maken met de wijze waarop de samenleving omging met het verzet, en, specifiek nog, met vrouwen in het verzet. Mijn moeder had gehoopt dat historicus Loe de Jong het na de oorlog allemaal uit de doeken zou doen. Maar hij deed het vrouwenverzet met een paar woorden af, in haar beleving. En CS6, haar verzetsgroep, werden bestempeld als gevaarlijke jonge honden en communisten.”

Verzet

Anneruth Wibaut: „Ik heb geprobeerd de lezer 'in de oorlog' te zetten en de situaties te laten meebeleven alsof hij ernaast staat.”

© Foto United Photos/Toussaint Kluiters

„Tineke was niet voor een kleintje vervaard, maar voor die verzetsmannen die zich na de oorlog breed maakten en lelijke dingen zouden gaan zeggen en haar zouden kleineren, dat heeft ze niet aangekund, denk ik. Mannen die na de oorlog de grootste monden hadden.”

„De tweede reden is schaamte. Ze was ambitieus. Mijn moeder had een goede vriendin, Hetty Voûte, die in de oorlog heel veel Joodse kinderen heeft gered. Dan heb je het over getallen van honderden, en mijn moeder kwam niet aan de honderd, denk ik. Dat heeft zeker een rol bij haar gespeeld. Maar ik denk dan dat er toch een heleboel mensen zijn die het zonder jou niet hadden gered. Daar kun je trots op zijn.”

Schaamte

„Wat ik tijdens het onderzoek ook tegenkwam is schaamte over het bunkerdrama, en dan vooral dat zij misschien niet in die bunker terecht had hoeven komen als ze er niet met haar nieuwsgierige neus bovenop had gestaan.”

„In een van de barakken was een verraadster, die dreigde een verzetsvrouw aan te geven die zou worden vrijgelaten en die had geroepen dat ze dan

meteen het verzetswerk weer zou oppakken. De andere vrouwen kregen lucht van dit onraad, en toen hebben ze water in haar bed gegooid en een vrouw die Non heette had haar vlecht afgeknipt. De dader is in een cel geworpen, wat de andere vrouwen niet eerlijk vonden, omdat ze solidair met haar waren. 73 vrouwen zeiden dat ze ook geknipt hadden. Waarna de kampcommandant alle vrouwen in die kleine cel gooide. En dat paste niet. Ze hadden elk minder ruimte dan een stoeptegél. Stonden helemaal op elkaar gepropt. Vrouwen die daar stierven werden naar het midden gemanoeuvreerd en opgestapeld.”

Weghouden

„Dat Tineke dat voor mijn broer en mij heeft willen weghouden, is heel terecht. Heel terecht. (...) Alleen. Ik vind ook dat het opgroeien met een familiegeheim dat dat lastig is, dat allerlei problemen kan veroorzaken. Zeker als dat transgenerationeel in de kinderen doorwerkt.” „Dat effect is pas in de decennia na de oorlog bekend geworden. Mijn moeder heeft dat niet meteen geweten. Als ik er eerlijk naar kijk dan zou ik het ook niet weten wat ik zou doen. Je wil je kinderen niet met dat trauma opzadelen, maar het feit dat je het niet vertelt, versterkt juist de invloed die het heeft. Het is een patstelling.”

Nooit veilig

Anneruth Wibaut zegt: „Er valt niemand te beschuldigen. Nou ja, wel de nazi's. Die hebben het gedaan. Het bunkerdrama heeft mijn moeder getekend, en dat werkte door naar ons. Ze was nooit veilig, want het drama kon elk moment toeslaan. Ze kon in paniek raken als ze de boel niet kon controleren; wanhoopte bij dichte deuren en volle trams. Bij concerten moest ze een hoekplaats hebben, zodat ze meteen weg kon. Daardoor waren wij ook altijd op onze hoede.”

„Dat is verwarrend want tegelijkertijd waren mijn ouders heel leuke mensen. Vriendjes en vriendinnetjes waren jaloers op ons. Het was bij ons altijd feest. We gingen naar de duinen, oliebollebakken. En toch de hele tijd op je hoede zijn. Bij mijn moeder zat ik schoot, maar ik kon me niet aan haar vastklampen. Ik had het gevoel dat zij zich aan mij vastklampte.”

De ouders van Anneruth Wibaut na de oorlog. © Foto familiearchief

Laten zien

„Ik heb geprobeerd de lezer 'in de oorlog' te zetten en de situaties te laten meeleven alsof hij ernaast staat. Schrijven 'over', tot je dienst, maar het 'laten zien' vind ik belangrijker. Daarvoor moest ik mezelf er ook naast plaatsen, en dat is de enige fictieve.”

„Nu we erover praten realiseer ik me dat ik enkele grote voorbeelden heb: de schrijvers Marguerite Yourcenar, Jeroen Brouwers en Jolanda Withuis. De werkwijze die ik koos, is mij afgeraden, omdat het zo moeilijk is, maar waarschijnlijk heb ik toch iets van de ambitie van mijn moeder meegekregen.”

„Ik heb in de nalatenschap documenten en brieven gevonden. Prachtig materiaal, ik citeer eruit. Ik heb ook willen schrijven over de generatie van na de

oorlog. In wederopbouw zijn we meegenomen, we moesten niet zeuren maar doorleven.”

„In de jaren 80 voerde de generatie van mijn ouders de revolutie aan. We denken wel eens dat het alleen die jongeren van toen waren, maar mijn ouders deden dat ook. Zij verbeterden de wereld met de Wereldwinkel en het kritische Jongeren Advies Centrum (JAC).”

„De Van Goghfamilie is aangetrouwd. Ik heb de regisseur Theo van Gogh opgevoerd. Hij is natuurlijk een enorme schreeuwlelijk geweest. Maar hij was een schat van een man. Theo, mijn achterneef, paste op de hond van mijn ouders.”

Humanistische terreur

„Schreeuwers als Theo zijn belangrijk. Ze schreeuwen dingen waardoor je wakker wordt. En waardoor je denkt: wat bedoelt hij eigenlijk met 'de humanistische terreur van uw generatie'? Dat is nogal wat. Toe maar.” Doelend op het feit dat de generatie zich na de oorlog fanatiek stortte op het JAC, de Wereldwinkel en andere goede werken van het socialisme. Wat als betuttelend werd en wordt ervaren.

„Mijn moeder werd niet eens boos toen Theo dat aan haar schreef, bij het uitkomen van haar boek. Dat heeft mij geholpen. Ik hoef niet altijd lijdzaam te wachten totdat de eerste generatie klaar is met het verwerken van de oorlog. Ik mag ook boos zijn, en als je maar lang genoeg tegen ons zegt: 'Jullie moeten ervoor zorgen dat iets verschrikkelijks als de oorlog nooit meer gebeurt', geeft dat diep van binnen het gevoel dat wij schuldig zijn. Maar ik ben niet schuldig. En dat is wat Theo van Gogh kernachtig liet weten. Ik kwam het briefje van Theo tegen in de nalatenschap. Het heeft mijn beeld van mijn moeder veranderd.”

'Toen mijn vader mij maakte', door Anneruth Wibaut, uitgave in eigen beheer, 244 pagina's, prijs 27,25 te bestellen via de boekhandel.